

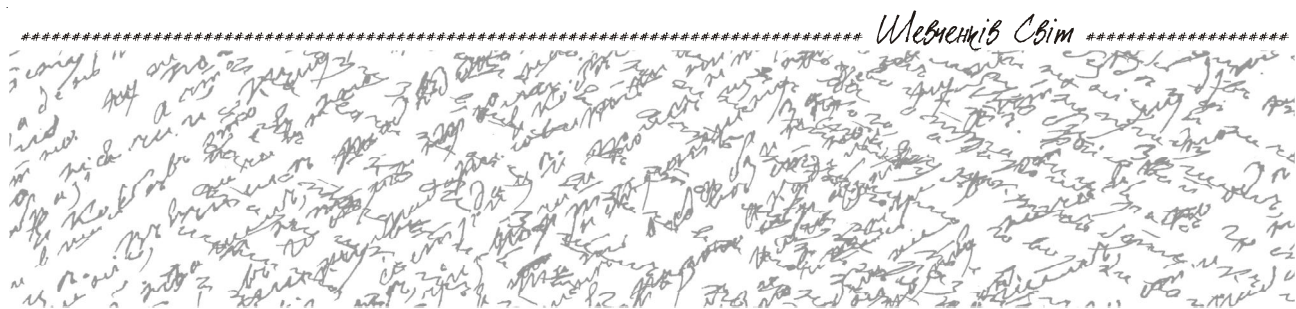
Михайло СПОДАРЕЦЬ

**РЕЦЕПЦІЯ ФОРМАЛІЗМУ В
УКРАЇНСЬКОМУ
ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВІ
1920-Х РОКІВ**

У статті розглядаються особливості функціонування ідей російського формалізму в українському літературознавстві 1920-х років. Запропоновано приділити увагу такому суттєвому концепту, висунутому відомим теоретиком формалізму Б. Ейхенбаумом, як дослідження "літературного побуту" як важливої складової для інтерпретації творчості письменника чи літературного твору. На матеріалі шевченкознавчих студій 1920-х років показано, що вивчення "літературного побуту", пов'язаного із життям і творчістю Т. Шевченка, посідало одне з провідних місць в українському літературознавстві цього періоду. Це положення суттєво розширює уявлення про поширеність формального методу в Україні.

Ключові слова: Т. Шевченко, шевченкознавство, літературний побут, формалізм, формальний метод, українське літературознавство.

Шевченкознавство є важливою ланкою українського літературознавства. Загальновідомо, що оцінка творчості Кобзаря, увага до тих чи інших аспектів творчості відомого українського поета є лакмусовим папірцем вітчизняної критики, тим дзеркалом, в якому виразно відображаються провідні методологічні, художньо-естетичні та політичні тенденції доби. Із цього погляду найцікавішим видається період 1920-х - поч. 1930-х років,

коли в українському літературознавстві точилася так звана, за висловом В. Коряка, "боротьба з культом Шевченка". Тим більше, що цей період українського шевченкознавства і досі залишається осмисленим вітчизняною наукою доволі фрагментарно.

Метою нашої розвідки є не лише дослідити певний аспект вітчизняного шевченкознавства 1920-х років і розглянути його в контексті панівних ідеологічних та методологічних дискурсів цього періоду, але й, з другого боку, розширити уявлення про роль і межі формального підходу у вітчизняній науці. Маємо на увазі відому дискусію про український формалізм 2002 року, викликану доповіддю С. Матвієнко та її обговоренням, в якому взяли участь такі провідні науковці, як В. Агеева, Г. Грабович, О. Галета та інші [9]. Ми вважаємо за доцільне зупинитися на такій формалістичній концепції, як "література і літературний побут". Зрозуміло, що у своїй розвідці С. Матвієнко не змогла оминати увагою "літературного побуту" та його найкращого дослідника й інтерпретатора В. Петрова. Проте саме цей аспект залишився, на наш погляд, на периферії уваги як самої доповідки, так і решти учасників обговорення, що зосередилося на постатях і творчому доробку В. Державина, Ю. Меженка, Б. Якубського, Б. Навроцького, Д. Чижевського, Є. Перліна та інших. Слід зазначити, що питання формального підходу до аналізу своєрідності поетики та версифікації Т. Шевченка в літературознавстві 1920-х років було ґрунтовно досліджено В. О. Дорошенком [1; 2], тому ми не будемо торкатися цього аспекту заявленої теми.

Питання своєрідності дослідження літературного побуту в українському шевченкознавстві 1920-х років розглядалося науковцями лише частково. Так, О. Дорошкевич, підсумовуючи у 1929 році десятиліття радянського шевченкознавства, приділив цій проблемі значну увагу: "Ми не беремо собі обов'язку докладно стежити за суто-історичним матеріалом, але скажемо загально, що останніми часами почали з'являтися розвідки, побудовані на архівних документах, де прекрасно подається побут та соціально-економічні стосунки Шевченкової доби, а часто й Шевченкових знайомих" [3, 4]. У доповіді О. Дорошкевича аналіз таких розвідок займає 10 сторінок, згадуються 19 прізвищ дослідників і наводиться 53 посилання.

Але із середини 1930-х років ситуація в українському шевченкознавстві, як і в суспільстві в цілому, кардинально змінилася - вільний розвиток національної культури було загнано в колоніальне гетто, а значну частину науковців репресовано. Не зовсім покращилася ситуація і в часи "відлиги". У 1964 році М. Комишанченко так характеризував шевченкознавство 1920-х років: "Одночасно з'явилося чимало статей та матеріалів про поета. Ці статті цінні як фактичний матеріал про життя і творчість Т. Шевченка, але з методологічного боку вони не можуть задовольнити сучасного літературознавця. У 20-х роках нашого століття ґрунтовних наукових праць про великого поета шевченкознавцями так і не було створено [8, 35]".

У 1970-ті роки Ю. Івакін доволі докладно охарактеризував і дослідив українське шевченкознавство 1920-х років, приділивши цьому більше 30-ти сторінок [5, 129 - 161]. Він не виокремлював теми "літературний побут", але згадав і позитивно оцінив праці дослідників, зокрема доробок П. Филиповича. В. Смілянська, аналізуючи дослідження біографії Т. Шевченка цього періоду, підкреслила, що

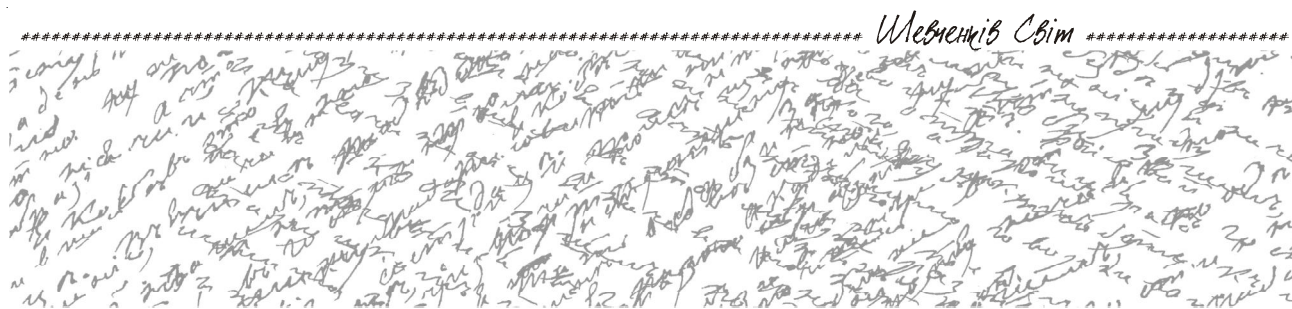
"розробка політичної біографії Шевченка посідає найвагоміше місце в радянському шевченкознавстві 20-х років [16, 254]". Вона докладно проаналізувала праці Д. Багалія, М. Новицького, П. Филиповича та О. Дорошкевича, присвячені власне суспільно-політичним поглядам поета. Щодо вивчення оточення Т. Шевченка, то В. Смілянська лише назвала основні статті П. Филиповича, М. Марковського, В. Петрова, А. Лободи, П. Руліна, І. Айзенштока, не подаючи докладного аналізу:

Частково питання вивчення літературного побуту в шевченкознавстві 1920-х рр. розглядалося у відповідному розділі колективної монографії "Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка [21, 17 - 31]". Одним із останніх досліджень є стаття Т. Коваленко, в якій окреслюються концептуальні засади формального методу з метою виявити "потенційні можливості "імпліцитного" вітчизняного формалізму [6, 102]". Виходячи з цього, проблема дослідження "літературного побуту" в шевченкознавстві науковцем не розглядалася.

Внесок формалістів у розвиток літературознавчої науки є доволі значним і на сьогодні загально визнаним. Важливу роль в еволюції формального методу відіграла концепція Б. Ейхенбаума про важливість дослідження "літературного побуту" для розуміння й інтерпретації художніх творів. О. Ганзен-Льове вважає, що висунення у 1926 р. цієї тези було викликано критикою формалістів з боку влади та офіційного літературознавства, що на той час намагалося остаточно затвердити домінуюче становище базованого на марксистських постулатах соціологічного методу. Тому представники ОПОЯЗу, зокрема Б. Ейхенбаум та Ю. Тинянов, змушені були піти на методологічний компроміс із марксистсько-соціологічною критикою. О. Ганзен-Льове характеризує увагу до "літературного побуту" як формально-соціологічну концепцію, що відкриває собою третю і останню фазу розвитку цього методу і засвідчує "розрив із ортодоксальним формалізмом [19, 384]".

Формалісти закликали під час оцінки письменника чи літературного твору враховувати "всі форми позахудожньої письмової продукції (публіцистику, приватну кореспонденцію, есеїстику, журналістику, риторику, рекламу, художню критику, суспільно значимі бесіди тощо) та інтерпретаційне доведення реципієнта / автора (також художня критика, наукова інтерпретація, агітаційна літературно-політична полеміка, суспільна дискусія, інститут цензури, видавнича політика, політика в галузі засобів масової інформації і т. п.). Цей процес функціональної обробки фактів, апріорно гетерогенних щодо літературного ряду та панівної художньої норми, є основним предметом формалістичної соціології літератури [19, 387]".

Б. Ейхенбаум дав таке визначення поняттю літературний побут: "Питання про те, "як писати" змінилося або, принаймні, ускладнилося іншим - "як бути письменником". Іншими словами, проблема літератури як такої заступилася проблемою письменника [22, 430]". Тобто на перший план виходить дослідження літературно-соціологічних умов комунікації. Якщо представники марксистського соціологічного підходу розглядали лише випадки максимального співпадіння авторської та читацької установок. Таким чином, своєрідність комунікаційного і творчого процесів, на їхню думку, було зумовлено лише класовою ідеологією

автора". А формалістів цікавила позиція автора в межах літературного ринку і пов'язаний із ним аналіз твору мистецтва як товару: "Естетика сприйняття художнього твору зумовлюється ринковими умовами літературного побуту [19, 390]".

Отже, художній твір стає продуктом, вартість якого зростає відповідно до попиту читачів. Якщо фольклорний твір, на думку Б. Ейхенбаума, можна вважати аналогом "виробництва на замовлення" (колективна творчість, масове споживання, групова цензура тощо), то письменник стає збудником нових потреб суспільства, виробляючи відповідний предмет попиту.

У межах дослідження "літературного побуту" формалісти також приділяли увагу функціям епігонства для підкреслення кризи "літературної свідомості" епохи та ролі "другорядних авторів" і творів масової літератури в естетичній революції.

Одним із найцікавіших аспектів дослідження "літературного побуту" було розрізнення "біографічної" та "літературної" особистості автора". Формалісти розрізняли "побутову" позицію автора та позицію автора в уяві публіки, "образ поета" ("маски"). Найбільше їх цікавило співвідношення між "побутовою" і "літературною" особистостями, процесом "літературизації", тобто появи біографічних легенд та їхнього дальшого відбиття в художніх творах, що формує "суттєве тло літературного твору [19, 405]". Представників формального методу цікавило, "яким чином "історична позиція" або "побутова" поведінка автора може стати фактом "літературного побуту" і яким чином вони можуть у цьому випадку впливати на оцінку твору та його сприйняття [19, 406]".

Отже, можна зробити таке узагальнення: концепція "літературного побуту" в устах представників російського формального методу фактично "реабілітовувала" традиційні підходи до аналізу літературного твору (біографічний, культурно-історичний, типологічний та ін.), але вже на якісно новому рівні, надаючи значущості тим аспектам, на які не завжди звертало увагу класичне літературознавство.

У 1920-ті роки в шевченкознавстві з'явилося багато розвідок, присвячених саме висвітленню питання "літературного побуту" та його впливу на Т. Шевченка. З цього приводу О. Дорошкевич у 1929 році слушно зауважив: "Справді, отой популярний тепер після виступу російського формаліста Б. Ейхенбаума "літературний побут" не може не впливати на найгеніяльнішого поета, що й у свою чергу сприяє творенню цього побуту. Цього абсолютно не брала на увагу попередня шевченківська "історіографія": поет для неї здебільша (крім Драгоманова, певна річ) перебував у деякій абстракції, і навіть величезної ролі Кирило-Методіївського Братства ця історіографія не дооцінювала [3, 4]".

Сам О. Дорошкевич зробив внесок у розробку цього питання, дослідивши стосунки Т. Шевченка і "петрашевців". Констатувавши відсутність інформації про безпосередні стосунки Т. Шевченка із самим М. Буташевичем-Петрашевським, він відшукав факти, що М. Петрашевський добре знав обставини діяльності Кирило-Методіївського братства та причини арешту його членів і, відповідно, усвідомлював значення творчості українського поета. О. Дорошкевич припустив, що таку інформацію міг надати поручник Московського полку М. Момбеллі, який походив із дворян Чернігівської губернії і мав можливість зустрічати Шевченка між весною 1844 і 1845 рр. Також учений висунув гіпотезу про причетність

загадкового адресата Т. Шевченка Р. Штрандмана до справи "петрашевців". У IV розділі О. Дорошкевич провів паралелі між ідеологічними постулатами "петрашевців" та політичними творами Т. Шевченка цього періоду, зробивши висновок про "певний консонанс, зовсім не гарантуючи, що тут є виразне запозичення [4, 38]".

Окреме місце в дослідженні літературно-соціального оточення Т. Шевченка належить П. Филиповичу. Він є автором багатьох праць, присвячених цьому питанню, які потребують окремого ґрунтовного дослідження: "Перший переклад Шевченка російською мовою" (1911) [18, 190 - 198]; "Листи Максимовича до Шевченка" (1919) [18, 50 - 57]; "Шевченко і декабристи" (1924) [18, 166 - 183]; "До студювання Шевченка та його доби" (1925) [18, 23 - 49]; "Шевченко і Гребінка" (1925) [18, 74 - 89]; "Шевченко в зв'язку з його добою" (1925) [18, 90 - 95]; "Революційна легенда про Шевченка чи дійсність?" (1926) [18, 100 - 116]; "Шевченко і Плещеев" (1928) [18, 184 - 187]; "Щоголів і Шевченко (з нагоди 30-х роковин смерті Я. Щоголева)" (1928) [18, 131 - 133]; "Шевченко і Платон Симиренко (з поля боротьби за Шевченка)" (1933) [18, 140 - 145].

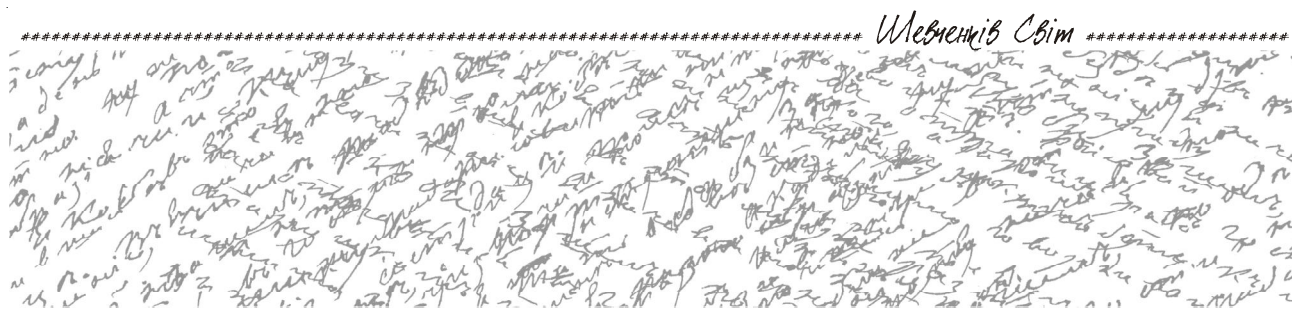
Слід також зазначити, що П. Филипович 1930-го року в журналі "Життя й революція" надрукував статтю "Соціальне обличчя українського читача 30 - 40 рр. XIX в. (Нарис перший)" [17] (другий так і не з'явився внаслідок арешту автора), в якому вперше дав детальний літературно-економічний аналіз українського літературного ринку цього періоду. Слід зазначити, що П. Филипович не лише розвивав ідею О. Білецького, висловлену ним у статті "Об одной из очередных задач историко-литературной науки (Изучение истории читателя)" (1922), але й безпосередньо орієнтувався на працю представників московського відділення ОПОЯЗу Т. Грица, В. Терніна й М. Нікітіна "Словесность и Коммерция" ("Книжная лавка О. Ф. Смирдіна"). Більшу частину статті П. Филиповича присвячено саме аналізу спроб Т. Шевченка розповсюджувати передплатою власні літературні та мистецькі твори на літературному ринку.

Помітну роль у з'ясуванні шевченківського оточення належить В. Міяковському, котрий у 1920-ті рр. досліджував біографії, творчість та взаємини із поетом членів Кирило-Мефодіївського братства, зокрема М. Гулака [10] та О. Марковича [11].

Пізнавальною є розвідка А. Козаченка "До вивчення соціального оточення Т. Шевченка", у якій ґрунтовно досліджено "маєтність князів Репніних у другій чверті XIX ст. [7, 132]". Використовуючи соціологічний метод, що у на цей раз привів до чудового результату, А. Козаченко подав таблиці розвитку посівних площ Яготинської економії Репніних, перерахував у відсотках сільськогосподарські культури, навів основні галузі, що приносили прибуток і дійшов закономірного висновку, що М. Репніна поєднувало з Т. Шевченком не лише демократизм та ідейна близькість, але й соціально-економічне незадоволення князя відсталою кріпацькою системою в Російській імперії часів Миколи I, що гальмувала розвиток його господарства.

Серед науковців, котрі досліджували проблему "літературного побуту" в шевченкознавстві 1920-х років, найбільш ґрунтовними, цікавими, але малодослідженими нам видаються праці В. Петрова та М. Новицького.

Так, у статті "Матеріяли до історії приятелювання Куліша й Шевченка р. 1856 - 1857-го" (1926) В. Петров на матеріалах листування П. Куліша з'ясував

"походження" козуха і шапки на відомій фотографії Т. Шевченка 1860 р. як своєрідну літературну "маску", реалізацію уявлення про суспільну роль народного поета. Також він досліджував вплив постаті і творчості Т. Шевченка на витоки й еволюцію концепції "живої етнографії" П. Куліша, яку В. Петров у дусі епохи назвав "деструктивно-лівим висновком народницько-романтичної теорії мистецтва [15, 100]".

Питання "літературно-художньої комунікації" та різного розуміння постаті й суспільного призначення митця досліджувалося В. Петровим у статті "Куліш і Шевченко (До історії їх взаємовідносин в 1843 - 1844 роках)" (1925). Як приклад В. Петров навів спогади П. Куліша про першу зустріч із Т. Шевченком, що відбулася в першій пол. 1843 р.: "Когда я сидел, - оповідає Куліш, - утопяя в игре линий, тонов и красок, передо мною появилась неведомая еще мне фигура Шевченка, в парусинном балахоне и в таком же картузе, падавшем ему на затылок подобно казацкому шлыку.

- А вгадайте, хто? - Это были первые слова Тараса, произнесенные тем очаровательно-веселым и беззаботным голосом, который привлекал к нему и женщин и детей.

Я отвечал: "Шевченко".

- Він, - отвечал Тарас, засмеявшись так, как смеются наши молодницы. Тогда не носил он усов и у него в лице было много женственного.

- Чи нема в вас чарки горілки? - Это была вторая услышанная мною от Шевченка фраза. Вопрос немного поразил меня... В том же доме жил товарищ мой, человек, что называется, основательный, не поэт и не артист. К услугам гостя моего явился графинчик запеканки.

- Бач, яку вони горілку п'ють! - воскликнул добродушно Шевченко, осушив чарку! [14, 58 - 59]".

Таку поведінку В. Петров пояснив відмінним розумінням ролі поета-романтика в суспільстві, "що її засвоїв Шевченко в майстерні Брюлова, де панували звичай мистецької богеми. <...> Для Шевченка, що образ поета малював наслідуючи романтиків, близьким було тоді це твердження романтичної "поетики поета", згідно з якою поет, піднесений над натовпом, вищий од маси, повинен відрізнитися од усіх інших людей надзвичайністю своїх учинків, ліричною співучістю душі й патосом незагальних слів. Не дурно ж у Петербурзі до Шевченка, як до справжнього романтичного поета, прикладали це слово: ентузіяст!" [14, 59].

Причому, що цікаво, протиставляючи різне розуміння ролі та способу життя митця ("літературної маски"), В. Петров схарактеризував П. Куліша як "державника", що в дусі "революційної" епохи несло в собі відверто негативні конотації: "Закоханий у порядок Куліш завсігди виказував себе прихильником сталого ладу як у приватному, так і громадському житті, ідеологом державности. Шевченко-ж, повний бажання помститись панству й панство знищити, "вчився історії від гайдамацьких ватажків і читав її з ураженого серця козацького [14, 61 - 62]". Таку розбіжність у характерах і поведінці цих двох провідних діячів українського культурного життя 1840-х років дослідник пояснює ще й соціальним походженням та відстоюванням полярних класових інтересів: "Куліш, свої соціальні позиції захищаючи, радить кріпакові Шевченкові бути "гуманістом" і

"пацифістом". <...> Кулішеві не подобаються не тільки особисті "норови" Шевченка, але й політичні його норови, соціальний його демократизм [14, 63]".

Цими самими розбіжними життєвими настановами пояснив В. Петров несподівану й, на перший погляд, немотивовану відмову П. Куліша брати участь у виданні 1844 року "Живописної України" Т. Шевченка: "Це бажання не скомпромітувати себе й зберегти лояльність приведе його не тільки до "Истории воссоединения Руси", але й до співробітництва в реакційній урядовій пресі [14, 70]".

Цікаву й сьогодні малодосліджену тему "літературного оточення" Т. Шевченка порушив М. Новицький у розвідці "Мочеморди" перед судом сучасників і досліду" (1930). Він співставив позитивну характеристику "мочемордів" у спогадах О. Афанасьєва-Чужбинського і негативну оцінку "мосевських гуляк" у листах В. Репніної. Сам М. Новицький більше схилився на бік О. Чужбинського, котрого схарактеризував як "чоловіка бувалоного, спритного, людину освічену і спостережливу [12, 124]". На думку дослідника, О. Чужбинський "знав добре ціну "мочимордію" і "дуросвітству" і розрізняв ці явища [12, 125]". Для мемуариста, як і для Т. Шевченка, "мочиморди" були передовсім веселими і розважливими людьми, на відміну від поміщиків-дуросвітів ("самодуров") [12, 125] і п'яниць "од понеділка до понеділка". М. Новицький показав, що перші біографи Т. Шевченка М. Чалий та О. Кониський однозначно, хоча й у наслідок річних причин, прийняли позицію В. Репніної в оцінці цього товариства і тільки намагалися "виправдати" поета, котрий потрапив під негативний вплив "мочемордів" лише внаслідок важкого соціально-політичного стану України.

Але водночас М. Новицький полемізував із пізнішими дослідниками, які, на його думку, "реабілітували мочимордів [12, 145]". Це були В. Щурат, М. Слабченко та М. Яворський, які пристали на позицію М. Драгоманова, котрий ототожнював учасників товариства "мочемордія" зі знайомим йому полтавським ліберальним дворянством. Вони мали ліберальний європейський світогляд, "вольнодумствовали по шинках" і могли вплинути на світогляд Т. Шевченка. Ці міркування розвинув проф. М. Слабченко, припасувавши ще концепцію С. Єфремова та О. Єфименко про "політику двох душ" як типову для "малоросійського шляхетства", що перебувало на російській імперській службі.

Але М. Новицький спростував подібні припущення про латентну опозиційність українського дворянства, навівши прості факти: "За часів Миколи I жаден український аристократ не попрощався з маєтками, не поніс заслання за національну ідею. Де ж тут опозиція? Польська шляхта одверто лізла на конфлікт з державою і не лякалася репресій. Німецьке дворянство Прибалтики домагалася виняткових привілеїв: окремого суду для трьох Остзейських губерній, непідвладного компетенції Сенату, права завідувати університетом у Дерпті; іноді не поступалося й бажанням царя: не заводило російської мови в державних установах [12, 138]".

За спостереженнями М. Новицького, до товариства "мочемордів" входили лише дрібна шляхта та різночинці. Тому дослідник спростував думку, що Яків де Бальмен належав до "великого панства", бо графський титул за родиною де Бальменів було затверджено Миколою I лише 1846 р., у селі Березова Рудка вони мали лише 112 душ кріпаків, а їхній маєток, за спогадами Л. Жемчужнікова,

***** Шевченків Світ *****

відзначався ветхістю та запустінням [10, 139]. Хибними виявилися уявлення, що Я. де Бальмена "заслали" на Кавказ солдатом, як це виходить з тексту поеми Т. Шевченка "Кавказ". М. Новицький показав, що "де Бальмен справді був на Кавказі, але не засланим... а в чині ротмістра служив за ад'ютанта у генерала Лідерса! В нещасливій Воронцовській експедиції р. 1845 на Дарго Яков де Бальмен поліг головою в бою з черкесами [12, 134]".

Також М. Новицький докладно прокоментував розвідку В. Щурата "Тост за українську республіку", написану ним за спогадами Мартина Залеського. Цей інцидент стався 15 квітня 1848 р. в маєтку генеральші Вольховської Пирятинського повіту, коли Михайло Закревський за підтримки брата Віктора Закревського виголосив тост за "французьку республіку", а поручник Цихонський запропонував тост за "майбутню українську республіку". М. Новицький навів пояснення, які надав сам М. Закревський під час слідства в "III-му Відділі", що тост був суто ситуативним і не мав під собою жодного політичного підґрунтя.

Отже, М. Новицький заперечив як негативну оцінку товариства "мочемордів", так і спроби розглядати його членів як "гордовитих аристократів-автономістів, упертих опозиціонерів, а то й хлопоманів-самостійників, що тільки горілкою приховували свої політичні наміри [10, 145]".

Цікавою є стаття М. Новицького "Цитадельна легенда (до історії арешту Шевченка 1847 р.)" (1930), в якій він полемізував із П. Щукіним, І. Білоусовим, В. Коряком та М. Плеваком, що спиралися на передмову В. Доманицького до "Кобзаря". На той час із матеріалів справи "Кирило-Мефодіївського братства" було вже достеменно відомо, що свої 44 дні ув'язнення Т. Шевченко провів не в Олексіївському рavelіні Петропавлівської цитаделі в Петербурзі, яка слугувала тюрмою для політичних злочинців, а в тюремних камерах при "III-му Відділі". М. Новицький детально прослідкував походження цієї легенди, до появи якої прилучився і сам Т. Шевченко, у листі до Я. Кухаренка (01.04.1857 р.) [11, 168].

Але так широко окреслена в 1920-ті роки програма дослідження літературного побуту Шевченкової доби на початку 1930-х перетворилася, як відомо, на доведення ідеологічних догм щодо світогляду і творчості Т. Шевченка та подання його як примітивного наслідувача російських "революційних демократів". Припущення, висловлені з багатьма застереженнями П. Филиповичем щодо гіпотетичного знайомства Т. Шевченка з ідеями декабристів чи О. Дорошкевичем щодо петрашевців, у дальшому шевченкознавстві стали незаперечними істинами й, у свою чергу, обростали новими припущеннями, які подавалися як незаперечні історичні факти. Переламним етапом такої еволюції в бік колоніальної інтерпретації постаті й творчого доробку поета стала монографія Є. Шабліовського "Шевченко і російська революційна демократія" (1935). У ній стверджувалась вторинність та епігонський характер творчості видатного українського поета: "Єднання Шевченка з російською революційною демократією було цілим етапом у житті й творчості Шевченка, етапом, що підніс його на значну висоту як художника-демократа, визначивши йому почесне місце у світовій літературі XIX століття [20, 10 - 11]".

Отже, ідеї формалізму в українському літературознавстві 1920-х років були доволі поширеними. Найвиразніше це проявилось в шевченкознавстві цього періоду. Окрім власне дослідження формальних аспектів поезики Т. Шевченка Б.

Якубським, Б. Навроцьким, В. Державиним, Є. Перліним та ін., доволі активним було студювання такої важливої складової формального методу, як вивчення "літературного побуту". У цьому плані можна виокремити праці О. Дорошкевича, В. Міяковського, М. Новицького, В. Петрова, П. Филиповича та ін. Ми окреслили лише найцікавіші, на нашу думку, праці, але зазначений матеріал потребує більш уважного осмислення і має широкі перспективи дальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко В. Поетика Т. Шевченка : із досвіду студій 1926 - 1930 років / Володимир Дорошенко // Матеріали праць тридцять четвертої наукової Шевченківської конференції : у двох книгах. - Книга друга. - Черкаси : БРАМА, 2003. - С. 58 - 65.
2. Дорошенко В. Шевченкіана Павла Филиповича / Володимир Дорошенко // Филипович П. Шевченкознавчі студії / Павло Филипович. - Черкаси : БРАМА. Видавець Вовчок О. Ю, 2002. - С. 199 - 217.
3. Дорошкевич О. Сучасний стан Шевченкознавства / Ол. Дорошкевич. - Х.-К. : Держвидав України, 1930. - 44 с.
4. Дорошкевич О. Шевченко і петрашеві в 40-х роках / Ол. Дорошкевич // Шевченко та його доба. Збірник другий / під ред. акад. С. Єфремова, М. Новицького і П. Филиповича. - [К.] : Книгоспілка, [1926]. - С. 23 - 43.
5. Івакін Ю. О. Етапи розвитку радянського шевченкознавства / Ю. О. Івакін // Шевченкознавство : підсумки й проблеми / відп. ред. Є. П. Кирилюк. - К. : Наук. думка, 1972. - С. 129 - 211.
6. Коваленко Т. Terra incognita українського формалізму : стратегії дослідження формалістського проекту в Україні [Електронний ресурс] / Тетяна Коваленко // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. - 2009. - Вип.13. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apulf/2009_13/09ktopvu.pdf.
7. Козаченко А. До вивчення соціального оточення Т. Шевченка / Ант. Козаченко // Шевченко : річник другий / Інститут Тараса Шевченка. - [Х.] : ДВУ, 1930. - С. 132 - 155.
8. Комишанченко М. П. Боротьба за Шевченка / М. П. Комишанченко. - К. : Тов. "Знання" Української РСР, 1964. - 48 с.
9. Матвієнко С. Дискурс формалізму : український контекст [Електронний ресурс] / Світлана Матвієнко // Формалізм : збірник статей / упоряд. Олена Галета, Зоряна Рибчинська (Центр гуманітарних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка). - Львів : Літопис, 2004. - 144 с. ("Соло триває... нові голоси", № 1: Світлана Матвієнко, "Дискурс формалізму: український контекст" : Лекція-2002 на пошану Соломії Павличко). - Режим доступу : <http://www.anthropos.org.ua/jspui/handle/123456789/8>.
10. Міяковський В. Микола Гулак / В. Міяковський // Шевченко та його доба. збірник другий / під ред. акад. С. Єфремова, М. Новицького і П. Филиповича. - [К.] : Книгоспілка, [1926]. - С. 114 - 154.
11. Міяковський В. Опанас Маркович у Кирило-Методіївському братстві / Володимир Міяковський // За сто літ : матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. Книга перша / під ред. гол. секції акад. Михайла Грушевського. - К. : ДВУ, 1927. - С. 20 - 45.
12. Новицький М. "Мочиморди" перед судом сучасників і досліду / Михайло Новицький // Життя й революція. - 1930. - № 3. - С. 123 - 145.
13. Новицький М. Цитадельна легенда (До історії арешту Шевченка 1847 р.) / М. Новицький // Шевченко : річник другий / Інститут Тараса Шевченка. - [Х.] : ДВУ, 1930. - С. 165 - 171.
14. Петров В. Куліш і Шевченко (До історії їх взаємовідносин в 1843 - 1844 роках) / Віктор Петров // Шевченко та його доба. Збірник перший / під ред. акад. С. О. Єфремова, М. М. Новицького і П. П. Филиповича. - [К.] : ДВУ, 1925. - С. 57 - 79.

***** Шевченків Світ *****

15. Петров В. Матеріяли до історії приятелювання Куліша й Шевченка р. 1856 - 1857-го / Віктор Петров // Шевченко та його доба: збірник другий / під ред. акад. С. Єфремова, М. Новицького і П. Филиповича. - [К.] : Книгоспілка, [1926]. - С. 83 - 100.
16. Смілянська В. Л. Дослідження біографії / В. Л. Смілянська // Шевченкознавство : підсумки й проблеми / відп. ред. Є. П. Кирилук. - К. : Наук. думка, 1972. - С. 241 - 271.
17. Филипович П. П. Соціальне обличчя українського читача 30 - 40 рр. XIX в. (Нарис перший) / П. П. Филипович // Филипович П. П. Літературно-критичні статті / упоряд., авт. передмови і приміт. С. С. Гречанюк. - К. : Дніпро, 1991. - С. 17 - 31. (Серія "Українська літературна думка").
18. Филипович П. Шевченкознавчі студії / Павло Филипович. - Черкаси : БРАМА. Видавець Вовчок О. Ю, 2002. - 220 с.
19. Ханзен-Лёве Оге А. Русский формализм : методологическая реконструкция развития на основе принципа острания / Оге А. Ханзен-Лёве ; [пер. с нем. С. А. Ромашко]. - М. : Языки русской культуры, 2001. - 672 с. - (Studia philologica).
20. Шаблювський Є. С. Шевченко і російська революційна демократія / Євген Шаблювський. - К. : Держвидав України, 1935, - 147 с.
21. Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860 - 2003) : колективна монографія / [Л. М. Задорожна, Г. Ф. Семенюк, С. К. Росовецький та ін.]. - К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2004. - 322 с.
22. Эйхенбаум Б. М. Литературный быт / Б. М. Эйхенбаум // Эйхенбаум Б. М. О литературе / Б. М. Эйхенбаум. - М. : Сов. писатель, 1987. - С. 428 - 436.

Михаил СПОДАРЕЦ
ВОСПРИЯТИЕ ФОРМАЛИЗМА В УКРАИНСКОМ ШЕВЧЕНКОВЕДЕНИИ 1920-Х ГОДОВ.

В статье рассматриваются особенности функционирования идей российского формализма в украинском литературоведении 1920-х годов. Предлагается обратить внимание на такой значимый концепт, предложенный известным теоретиком формализма Борисом Эйхенбаумом, как изучение "литературного быта" в качестве важной составляющей для оценки творчества писателя или литературного произведения. На материале шевченковедческих исследований 1920-х годов показывается, что изучение "литературного быта", связанного с жизнью и творчеством Т. Шевченко, занимало значительное место в украинском литературоведении данного периода. Это положение существенно расширяет представление о распространенности формального метода в Украине.

Ключевые слова: Т. Шевченко, шевченковедение, литературный быт, формализм, формальный метод, украинское литературоведение.

Mykhaylo SPODARETS
RECEPTION OF RUSSIAN FORMALISM IN UKRAINIAN T. SHEVCHENKO STUDIES OF 1920s

This article deals with the peculiarities of functioning of the ideas of Russian formalism in Ukrainian study of literature of 1920s. The author offers to pay attention on such a significant concept, which is advanced by famous theoretic of Russian formalism Boris Eikhenbaum, as studying "Literary Mores" as an important component for estimation of creativity of a writer or any literary production. Analyzing the researches of the scientists, dealing wishes T. Shevchenko studies, in 1920s, the author shows that studying "Literary Mores", connecting with the life and creativity of T. Shevchenko, toes considerable place in Ukrainian literary process of that widens significantly the conception about existent of Formal method in Ukraine.

Key words: T. Shevchenko studies, Literary Mores, Russian formalism, Formal method, Ukrainian study of literature.

